

Prof. P. BRUNO ESPOSITO OP

Prof. Szuromi Szabolcs Anzelm OPraem laudációja a Stephanus-díj átadása alkalmából (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2017. május 22.)

*Eminenciás Erdő Péter Bíboros Úr, esztergom-budapesti érsek, Magyarország prímása;
Excellenciás Spányi Antal Püspök Úr, a Stephanus Alapítvány elnöke;
Excellenciás Urak, tisztelt Professzor Urak, Hölgyeim és Uraim!*

Számomra a megtiszteltetés mellett nagy örömet is jelent, hogy a mai napon én tarthatom Szuromi Szabolcs Anzelm OPraem laudációját egy ilyen kiváló hallgatóság előtt a 2017. évi Stephanus-díj átadása kapcsán. Ez az *öröm* abból fakad, hogy visszaemlékezhetek a távoli 2001-es évre, amikor először látogattam el ebbe a gyönyörű fővárosba a *Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo* és a Keleti Kánonjogi Társaság által szervezett nemzetközi kongresszusra,¹ a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre, ahol alkalmam volt megismerni és nagyra értékelni a fiatal és igen aktív Anzelm atyát, aki akkor alig több mint két éve volt a kánonjogi doktorátus birtokában, s már egy éve tanított a Győri Főiskolán és a katolikus egyetem fakultási jogú Kánonjogi Intézetében. A *megtiszteltetést* azért érzem, mert egy olyan személy érdemeit méltatni, aki életének legjobb energiáit a Krisztus által ránk hagyományozott értékek *kutatásának* és *átadásának* szentelte, jó alkalom arra, hogy az ember végiggondolja az illető személy tevékenységét és hálát érezzen iránta és Isten iránt. Miért állítom ezt, miközben leegyszerűsítésnek tűnhet, vagy akár érzelmileg eltúlzott, ide nem illő kifejezésnek is talán (Romulus és Remus fiait gyakran vádolják ezzel)? Egyszerűen azért merem ezt kijelenteni, mert mélyen hiszek a talentumokról szóló példabeszédben (vö. *Mt 25,14–30*), amit Szuromi professzor felelős és tudatos módon megélt és megél. Valóban: kétségkívül számos talentumot kapott az emberi, intellektuális és gyakorlati képességek körében, és ő ezeket az Egyház, rendje és országa javára kamatoztatta, s mindeközben hívő emberként, papként és szerzetesként számot vetett azzal, hogy mindez Istentől származik, minden az ő ajándéka és végül mindenkinek az a feladata, hogy jól gazdálkodjon, és ne viselkedjen úgy, mint a hálátlan gazda. Ezért tehát ma, amikor főként, bár nem kizárólag tudományos teljesítményét ismerjük el, megköszönjük ezt neki, a családjának, különösen is kedves édesanyjának, aki, bizonyos vagyok benne, az égből kíséri figyelemmel ezt az eseményt, és természetesen mindazoknak is köszönetet mondunk, akik hozzájárultak, hogy azzá válhasson, akinek őt ma láthatjuk, és ugyanakkor megköszönjük Istennek is. Teljesen meg vagyok ugyanis győződve arról, hogy ha képesek volnánk jobban megbecsülni a magunk és mások talentumait és nem foglalkoznánk a terméketlen irigységgel és féltékenységgel, s fölfedeznénk, hogy köszönetet kell ezekért mondanunk (mert ez valóban *debitum*), akkor nemzeti társadalmaink és egyházi közösségeink jobban működnének és világunk és egyházunk is jobba válhatna. Csak így fedezzük majd fel, hogy mennyire igaz a mondás, amit nem régen ismertem meg: „a hála a szív emlékezőtehetsége”. A hála révén vesszük

¹ *Territorialità e personalità nel diritto canonico e ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio*, XI/XV Congresso Internazionale, Budapest, 2-7 settembre 2001.

ugyanis birtokba az ajándékba kapott javakat és ez segít bennünket, hogy előrelépünk abban a biztos reményben, hogy annak ellenére, amit a mindennapi valóság ránk akar kényszeríteni, és amiről meg akar győzni minket, az, aki tett a jóért, el fogja nyerni jutalmát.² A hála és a köszönet tehát, *mindenért, mindenkinek és mindenkor*, olyan kötelesség, amely érettségünk, civilizált voltunk megnyilvánulása. Egyébiránt éppen ebben áll az, amire felkérték: a *laudáció!* „Kifejezni szavakban nagyrabecsülésünket egy személy tulajdonságai, cselekedetei, tevékenysége iránt illetve kinyilvánítani, elismerni, hogy valaki méltó a dicsőre”.³ Nos, Aquinói Szent Tamás szerencsés megfogalmazásának fényében, aki kijelentette, hogy a kegyelem a természetesre épít, és azt juttatja el a tökéletességre,⁴ szeretném úgy elvégezni Szuromi professzor laudációját, hogy kiemelem, miképpen kamatoztatta ő Istentől kapott talentumait, mint ember, mint szerzetes pap, és mint oktató. Való igaz: a keresztény antropológia mindig is állította, hogy az emberi személyiséget alkot és nem különálló egységek halmaza, s éppen ezért az, amit valaki tudományos és akadémikus szinten képes megvalósítani valamiféleképpen annak a megnyilvánulása is, amit emberi szinten végez, s ez fordítva is igaz.

Ha végigtekintünk Szuromi professzor életútjának kiemelkedő állomásain, megállapíthatjuk, hogy mindenkor teljes erővel végezte feladatát, már gyermekkorától kezdve. Mindössze hét esztendő volt, amikor már magyarországi szavalóversenyt nyert, majd általános- és a középiskolai tanulmányai alatt egyre jobban elmélyedt abban a tárgyban – azaz a történelemben – amely mindig kedvence maradt a biológiával együtt. Nyolc éves korától, amikor még a kommunista rendszer időszakát éljük, részt vett az Esztergom-Budapesti Főegyházmegeye által szervezett hivatásgondozó táborokban. Ezekben az években érlelődik meg szerzetesi és papi hivatása és az érettségi után úgy dönt, hogy teológiát, majd kánonjogot és világi jogot tanul. A kánonjogi licenciátus 1998-as megszerzése után belép a premontrai rend noviciátusába, majd egy évvel később megvédi kánonjogi doktori disszertációját ezen az egyetemen *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi rendelkezések az „Anselmi Collectio Canonum”-ban* címmel, amelyet Erdő Péter professzor vezetése alatt készít el. A rákövetkező évek számára igen intenzívek és meghatározóak, mivel hét hónapra a kaliforniai Szent Mihály Apátságba (Orange County) kerül, angol nyelvi tanulmányokra. Amikor hazaérkezik, 2000-ben diakónussá, és hat hónappal később pappá szentelik. Ugyanebben az évben, amellet, hogy tanítani kezd, kinevezik a budapesti Szent Ágoston Kápolnaigazgatóság lelkészének. Az egyetemi munka mellett nagy lendülettel végzi a lelképásztori munkát is úgy, hogy sikerül elérnie, amire egy papnak mindig törekednie kellene: különböző megbízatásait nem csupán külön-külön képes ellátni, hanem olyan módon végzi, hogy azok kölcsönösen erősítik egymást. 2002-ben szerzi meg a habilitációt a kánonjog történet területén, és 2006-ban doktori fokozatot ér el teológiából, *A temetésre vonatkozó egyházfegyelmi rendelkezések a XII–XIII. században* címmel benyújtott dolgozatával, majd pedig megszerzi a Magyar Tudományos Akadémia nagydoktori címet az állam- és jogtudomány területén, *Törekvés a régi egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjog-gyűjtemények sajátossága (11–13. század)* címmel. 2003-ban megkapja az állami, 2006-ban a kánoni egyetemi tanári kinevezését. Tudományos munkáit, amelyek a kánonjog történetétől az egyházi jogon keresztül a teológiáig terjednek, 27 megjelent könyv jelzi, melyek közül tizenkettő idegen nyelvű.

² *Territorialità e personalità nel diritto canonico e ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio*, XI/XV Congresso Internazionale, Budapest, 2-7 settembre 2001.

³ *Territorialità e personalità nel diritto canonico e ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio*, XI/XV Congresso Internazionale, Budapest, 2-7 settembre 2001.

⁴ Vö. *S. Th.*, I, q. 2, a. 2, ad 1um.

Ezekhez társul még 486 szakcikke és 78 lexikoncikke, továbbá számos egyéb – egyetemi beosztásaihoz kötődő – cikke, előadása. A budapesti katolikus egyetemen 2011 óta tölti be a rektori tiszteletet. E megbízatást az utóbbi években fáradalmat nem ismerve látta el, megmutatva e munkában szervezői és irányítói kvalitásait, aminek köszönhetően az egyetem folyamatosan nőtt és erősödött, főként a világ különböző felsőoktatási intézményeihez fűződő kapcsolatok terén.

Ez az alkalom azonban nem arra szolgál, hogy Szuromi professzor tevékenységének ezt az aspektusát vizsgáljuk. A Szent István királyról elnevezett díj átadása inkább azt kívánja meg, hogy megmutassuk: a szent tudományok gyakorlásával miként járult hozzá a keresztény értékek terjesztéséhez tudományos publikációin keresztül. Nos, írásainak most felvázolt imponáló mennyiségét látva nyilván e helyütt ezt nem lehetséges kifejtetni. Sőt, ha itt most a történettudományok terén elért eredményeit méltatnánk; főként a középkori kéziratok terén, ahol a paleográfia és a kodikológia nem hétköznapi ismeretéről tett tanúbizonyosságot⁵; vagy a különböző kánonjogi intézmények fejlődésének tanulmányozásában,⁶ ezzel tudományos munkásságát leszűkítenénk, miközben gondolkodása ennél jóval többet ölel fel. Ezért mindössze két aspektust fogok most kiemelni, amelyek szerény véleményem szerint jól mutatják, hogy Szuromi professzor miképpen volt képes megragadni és továbbadni a jogi intézmények tanulmányozásában a Katolikus Egyház jogának kiemelkedő értékét. Ezekben a munkákban nem pusztán „régészeti” kutatást végzett, nem rekedt meg egy statikus és terméketlen történelemszemléletben, amely nem tud továbblépni az Egyház első századainak egyházképe. Mindenkori arra törekedett, hogy elkerülje a múlt történettudományi modelljeinek kritikátlan használatának kísértését a jelenkorra történő alkalmazás során, s úgy olvassa az egyházi és világi jog történetét, hogy megragadja bennük azokat a lényegi momentumokat, amelyek hasznosak és szükségesek lehetnek a mai társadalomban, világi és egyházi oldalról s ezek összefüggésében is. Ezáltal elkerüli a kísértést, hogy a múltba akarjon visszatérni, ami ténylegesen szemben állna az élet dinamizmusával, amelynek mindig magasabb, új látásmódra van szüksége, hogy előrefelé haladjon, abba az egyetlen irányba, amelyet a történelem Ura, Jézus Krisztus megenged. A történelem tanulmányozása olyan világítótorony lesz így, amely a társadalmi béke kikötőjébe vezérel minden társadalomban, és ahogyan Izajás próféta is emlékeztet rá, e béke nem lehet más, mint az igazságosság gyümölcse (vö. *Iz 32,17*). Ez a maieutika módszerének egy fajta alkalmazása: történelmen belüli kérdéseket megfogalmazni és ugyanakkor megtalálni e kérdésekben azokat az igazságokat, amelyek éppen igazság voltukból fakadóan nem időtől és helytől függenek, annál az egyszerű oknál fogva, mivel örök érvényűek.⁷

⁵ Vö. A. SZ. SZUROMI, *Essential Information about the Medieval Manuscripts: Paleographical and Codicological Principles for Identification of Origin of the Canonical Manuscripts*, in *Ephemerides Iuris Canonici Nuova Serie* 56 (2016) 267–284.

⁶ Vö. A. SZ. SZUROMI, *Dottrina e disciplina della Chiesa. Teoria – fonti – istituti* (Aus Recht und Religion 20), Berlin 2016.

⁷ „A fiatalság megöregszik, az éretlenség lassan elvész, a tudatlanságot felváltja a tudás, a részegséget a józanság, ám a butaság örökké megmarad” (ARISZTOFANÉSZ, *A nőuralom*). Arisztofanész (Kr.e. 450–385) ezzel a kis művel az irodalomtörténet egyik legjelentősebb utópiája: a város asszonyai, Praxagora, „a Vezér” vezetésével kigúnyolják az őket kizsákmányoló férfiakat, felfordítják a dolgok természetes rendjét és átveszik a polisz vezetését, kikiáltják a legtisztább kommunizmust, a „mindenkinek mindentől egyenlő mértékben” elv alapján. A meglátás zseniális: ha a világ összeomlófélben van, ha a helyzet tarthatatlan (és az athéniaknak így tűnhetett), mindent fel kell tenni egy lapra, igyekezni kell kivárázsolni a nyulat a kalapból és rá kell bízni a város vezetését arra, aki mindaddig a sarokba volt szorítva. Természetesen, minthogy Arisztofanész komédiaíró, a történet a komikumba, sőt a nevelésbe torkollik (példaértékű az utolsó jelenet, ahol öregasszonyok vesznek össze egy fiatal szeretőn az új törvények jegyében), ám a kiindulópontot mindenképpen jelentősnek kell tekintenünk: miért ne keresnénk új megoldásokat, amikor a régiék mind csődöt vallottak? Sokan tévesen csupán a feminizmus és a kommunizmus szélsőséges megnyilvánulását látják a

Elsősorban fontosnak tűnik számomra megragadni néhány olyan elemet és célt, amelyek kiviláglanak Szuromi professzor tanulmányaiból, a középkori kéziratok tanulmányozásának szentelt kutatások eredményeképpen. Ahogyan korábban már említettem, e kutatás célja mindenkor az volt, hogy a múltban megtalálja a jelen kor igazságát. Luccai Szent Anzelm kánongyűjteményének szentelt művében⁸ az egyik legnagyobb tekintélyű kánonjogász munkáját vizsgálta, és azt hogy azzal miképpen járult hozzá az Egyház VII. Gergely pápa által szándékolt reformjának előmozdításához és elterjedéséhez. Történelmi precizitással azonban nem áll meg a tartalomnak, az eredetiségnek, és a mű szerzőségének a vizsgálatánál, hanem az így gyűjtött adatok segítségével megmutatja a XI. századi kánonjogászok törekvését arra, hogy a római pápák távol tartsák az Egyházat a politikai játszmáktól, tudatosítva a püspökök és általában a klérus funkcióját, valamint az Egyház világi javainak jellegét. Szisztematikusan tárja fel forrásait (amelyek az egyházatyáktól, a pápáktól, a zsinatokból és a római jogból állnak össze), s bemutatja a különböző véleményeket, valamint Lucca kulturális közegét, különös figyelmet szentelve annak, miképpen fejlődik a székesegyházi iskolában nyújtott oktatás teljes értelemben vett egyetemi oktatássá.

Szuromi professzor a kánoni gyűjteményekkel kapcsolatos későbbi tanulmányaiban⁹ is megcsillantja ezt a módszertani megközelítést, amely átalakította a modern kutatást a kánonjogi művek összeállítására vonatkozóan, előtérbe állítva azt a célt, amely egy-egy gyűjtemény vagy egy másodlagos összeállítás elkészítéséhez vezetett. Mindenkor kiegyensúlyozott, kiérlelt véleményt fogalmaz meg az egyes kánoni gyűjtemények szerzőjének szándékával kapcsolatban, főként, amikor a Gratianus előtti gyűjteményeket, illetve a középkori egyházjog fejlődését vizsgálja. Még mindig a középkori kánonjogi források értelmezésénél maradva, képesnek bizonyult rá, hogy megmagyarázza a középkori kánonjog alapelveit, és ezzel jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy megértsük a középkori kánonjogi műveltséget, nem hagyva ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a hatályos egyházjog szempontjából a középkori jog feldolgozása milyen adalékokkal szolgál. E hagyományt ugyanis az jellemzi, hogy a fejlődés mellett folyamatosan hűséges marad az isteni-, természet-, és pozitív joghoz, amelyben egykor és ma ugyanaz a törekvés tükröződik: olyan jogot alkotni, amely a lelkek üdvére szolgál.

Mindezt a történelmi szinten végzett kutatást arra használta fel – amely az általam kiemelendő második és egyben utolsó pont –, hogy bemutassa a hatályos egyházjogot. Ha egy közelmúltbeli publikációját vesszük most alapul,¹⁰ ebben is azt húzza alá, hogy az Egyház tevékenysége szorosan kötődik Krisztus személyéhez és az apostolok hagyományához, s ebből az alapvető igazságból érthető meg és támasztható alá az Egyház intézményes egysége. Hierarchikus működésének keretei, úgymint a tanítás, a pasztoráció, a szentségek kiszolgáltatása, az egyházfegyelem, vagyis a kánonjogi normák keretei között folynak, a Krisztus által történt alapítás óta. Ezek belsőleg szétválaszthatatlan

Nőuralomban, ám mi ezzel szemben úgy gondoljuk, hogy Arisztofanész arra tett kísérletet, hogy kitörjön a szürke valóságból és konkrét alternatívát keressen onnan, ahol az utópiák, az álmok, a lehetetlen dolgok lakoznak. Másrészt azonban nem az emberek maguk döntenek-e el, hogy mi a valóság és mi az utópia? Arisztofanész ezen a vékony mezsgyén halad előre a maga eszközeivel, a komikummal, az abszurd iránti érzékkel, és olyan szarkazmussal, ami új és addig elgondolhatatlan megoldás volt. Nem kis dolog hangot adni az emberek álmainak.

⁸ Vö. Sz. A. SZUROMI, *Anselm of Lucca as a Canonist (A textual-critical overview on the 'Collectio Canonum Anselmi Lucensis')* [Adnotationes in Ius Canonicum], Frankfurt am Main, 2006.

⁹ Vö. Sz. A. SZUROMI, *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Texts, Manuscripts, Concepts* – (Aus Religion und Recht, Band 18), Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin 2014.

¹⁰ Sz. A. SZUROMI, *Dottrina e disciplina della Chiesa. Teoria – fonti – istituti* (Aus Religion und Recht 20), Frank & Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin 2016.

kapcsolatban állnak a hitletéteménnyel. Ezért az Egyház története során meghozott egyházfegyelmi intézkedések nem okoznak, és nem jelentenek akadályt az Egyház rendszerének útjában, hanem valójában mindenkor arra szolgáltak, hogy őrizzék Krisztus alapítói akaratát, az emberi személy üdvözülését. E fogalmakkal Szuromi professzor az Egyház intézményes működésének jogi szintjét vizsgálja. Felvázolja a katolikus Egyház hagyományos tanbeli és fegyelmi tanításának legfőbb területeit, a hozzájuk kapcsolódó forrásokat, és az egyes jogi intézmények kialakulását; ideértve az egyházkormányzatot és a szentségeket is. Ugyanakkor átfogó és tiszta képet rajzol a kánonjogról, mint elsődleges és eredeti jogrendszeréről, amelynek megkülönböztető jegye a szentségi jelleg. Ehhez járul hozzá az egyes jogi intézményeket szabályozó egyetemes és részleges törvények elemzése is. Ezen túl, ugyanitt fejtette ki világosan azokat a kánonjogi eszközöket, amelyekkel az Egyház a „legsúlyosabb bűnök”-et rendezi. Megmutatta, hogy ennek értelme a XX–XXI. században nem az állami hatóságok, vagy a tömegkommunikációs eszközök által felerősített közvélemény elvárásainak való megfelelés, hanem annak tiszta tudatossága, hogy ezzel magának az Egyháznak az életét és küldetését kell védelmezni a lelkek üdvözülésének előmozdítása érdekében. Ezért igen jelentősek azok a megállapításai, amelyek a büntető eljárást megelőző előzetes vizsgálatra vonatkoznak (*De praevia investigatione*). Szuromi professzornak ezen utóbbi tanulmánya kiegyensúlyozott és tárgyilagos képét nyújt a Katolikus Egyház tanításáról és fegyelmeről, konkrétan hozzájárulva ahhoz, hogy megértsük annak jogrendszerét, a maga szuverén és független voltában. Szuverenitása és függetlensége a más jogrendszerekkel kapcsolatban értelmezendő, amely ugyanakkor a politikai közösségektől való autonómiát jelenti akkor, amikor az Egyháznak az a feladat jut osztályrészül, hogy védelmezze az emberi személy méltóságát, Alapítójától rábízott küldetésének megfelelően (vö. *Gaudium et spes*, 76). Ezeket a fogalmakat napjainkban még jobban meg kell ismerniük és helyesen meg kell érteniük, nem csupán a civil hatóságoknak, hanem maguknak a katolikus híveknek is, akik nem egyszer valóságos kisebbségi tudatban hajlamosak élni.

A közelmúltban, egész pontosan néhány nappal ezelőtt látott napvilágot Szuromi professzor legutóbbi, magyar nyelvű kézikönyve, amelyben teljes és részletes leírását adja a Katolikus Egyház kánoni intézményi rendszere fejlődésének, a Szentírás, a Szenthagyomány, és a Tanítóhivatal állásfoglalásai alapján vizsgálva azt.¹¹

A tudományos teljesítményéről elmondottak fényében mindez azt jelenti, hogy Szuromi professzor méltán és kiérdemelten veheti át a Stephanus-díjat, mint a keresztény értékeknek a szent tudományok, köztük a kánonjog terén való elterjesztéséért neki ítélt elismerést.

Laudációmat azzal szeretném zárni, hogy idézek néhány jelentőségteljes mondatot az Ethan Andrew Canin író művéből, az amerikai Michale Hoffman rendezésében 2002-ben bemutatott *The Emperor's Club* (A császárok klubja) filmjéből. Jelentsenek alkalmat ezek mindenki számára, hogy elgondolkozzon az igazság és az értékek kutatására és továbbadására vonatkozó hivatáson, Szuromi professzor számára pedig legyen jókívánság és baráti biztatás jelenére és kutatói, és főként oktatói jövőjére nézve.

William Hundert professzor, a híres tudós, a film főszereplője, a hivatásán elmélkedve kijelenti:

„A nagy tanárok csak kis történetekre tudnak visszaemlékezni.

¹¹ SZ. A. SZUROMI, *Az egyházi intézményrendszer története – Kánonjogtörténeti bevezetés* [History of the Ecclesiastical Institutional System – Canon Law Historical Introduction] (Szent István Kézikönyvek 15) [St. Stephan Handbooks 15], Budapest 2017.

Életük összefonódik más életekkel.
Ezek az emberek az iskoláink tartóoszlopai.
Sokkal fontosabbak, mint a téglák vagy a gerendák.
Továbbra is sok apró ágacskát jelentenek, de hatalmas bennük az erő,
részei a tartószerkezetnek, amelyben az emberek élnek. [...]

Történészként nem lepődöm meg egyik-másik diák szégyentelenségén vagy sikerén; vannak, olyan diákok, akik vereséget jelentenek a számomra, ám egy ember értékét nem határozza meg egy egyszeri balsiker vagy egy magában álló siker. Ezt más diákok tanították meg nekem. Még ha el is botlik egy diák, a tanárnak mindig remélnie kell, hogy a tanulás révén meg lehet változtatni egy fiatal jellemét és következésképpen egy ember sorsát.” E tanár arra emlékeztette évről évre diákjait, hogy „A hatalmas ambíció és az óriási eredmények, amelyek nem jelentenek hasznot a társadalomra nézve, értelmetlenek: ti mivel járultok majd hozzá a társadalomhoz?”¹²

Végül William Hundert professzor, immár nyugdíjasként visszagondol tanári életpályájára, és így szól nosztalgiával, ugyanakkor egészséges büszkeséggel:

„Most, hogy megöregedtem, rádöbentem, hogy csupán két bizonyosságot birtoklok. Az első: azok a napok, amelyeket kiadós evezéssel kezdek a tavon, határozottan jobbak a többi napomnál. A második pedig, hogy az ember jellemében hordozza a sorsát. Történészként igen nehéznek találok ez utóbbinak a megcáfolását. Többségünk esetében az életünket meg lehet írni még a halálunk előtt. Vannak kivételek a nagy személyiségek között, de ezek ritkák, és én nem vagyok közülük való. Tanár vagyok, ez az egyszerű tény. 34 éven keresztül tanítottam és egy napon abbahagytam. Ezek voltak életem eseményei: az utolsó fejezetet már megírták. A könyvem csukva volt.”

Ez az én őszinte jókívánságom, tisztelt professzor úr ezen az örömteli eseményen Önnek, és mindazok számára is, akik itt ma jelen vannak, akik ismerik és becsülik Önt. Egyben megragadom arra is az alkalmat, hogy köszönetet mondjak Önnek személyesen; és bizonyos vagyok benne, hogy a jelenlévők is ezt érzik azon tettei miatt, amelyekkel személyesen, papként, szerzetesként, egyetemi oktatóként őket gazdagította.

Arra a táblára, amelyet végül a régi diákok ajándékoznak a professzornak, ez volt felírva:

„A nagy tanárnak nincsenek olyan eseményei, amelyeket a történelemre hagyományozna. Az élet mások életében áramlik tovább. Az ilyen emberek az életerőt adják, amelyek iskoláink belső szövetét táplálják, s ők a templom őrző papjai, ők maradnak meg lángként, erőként, amelyek értelmet adnak életünknek. Köszönjük, Hundert úr!”

Mi is ezt szeretnék mondani Önnek:

Grazie Szabolcs: Köszönöm, Szabolcs!

Grazie Padre Anzelm: Köszönöm, Anzelm atya!

Grazie tante professore Szuromi: Nagyon köszönöm, Szuromi professzor úr!

¹² Az év elején felolvastatta egy tanulóval a tanterem bejárata fölé helyezett feliratot, amely egy elámi katonauralkodó tetteit örökítette meg Kr. e. 1158-ból, aki nagy területeket és hatalmat szerzett, ám a történelem nem ismeri, és nem tartja őt számon, mivel semmi számottevőt nem tett a társadalom érdekében.